

Vize a předpoklady koncepce oboru vodovodů a kanalizací po roce 2010

František Barák

předseda představenstva SOVAK ČR

Vážení,

dovolte, abych Vám popřál pěkný den a příjemný zážitek z jarní konference k provozování vodovodů a kanalizací, která je již tradičně pořádána ve Zlíně.

V úvodu chci zdůraznit, že hovořím o vizi a předpokládaném směřování, nikoliv o koncepci našeho oboru.

To druhé bude vyžadovat práci velkého týmu složeného ze zástupců státní správy, ať již centrální či regionální, řady příslušných institucí, vlastníků a provozovatelů vodárenské infrastruktury.

Pokusím se tedy uvést předpoklady a podmínky, které vidím jako základní a neopomenutelné pro dlouhodobou koncepci oboru vodovodů a kanalizací v České republice.

Koncepce by měla být na 40 let s konkretizací každých 10 let. Kratší období je nefunkční. Dobře víme, že dosud dlouhodobá koncepce oboru či dokonce jenom vize chybí. Pětileté období pokládám spíše za operativní plán.

Samozřejmě, problematika oboru vodovodů a kanalizací nesouvisí pouze s plněním základní funkce zásobování obyvatelstva pitnou vodou a čištění odpadních vod (funkce environmentální), případně s uplatněním řádného hospodaření ekonomických jednotek poskytující vodohospodářské služby, ale je spojena i s obecným rozvojem měst a obcí (funkce rozvojová), zdravím obyvatelstva (funkce zdravotní), řešením obecných krizových situací (funkce bezpečnostní a krizového managementu), obecně s problematikou veřejných rozpočtů, inflace atd. - v podmínkách České republiky i s dotační politikou státu či EK – (funkce finanční). Souvisí i s hospodářským rozvojem průmyslu a investiční činnosti na území daného státu. Vodné a stočné jsou nákladem takřka všech hospodářských subjektů v České republice. Je zřejmé, že „zasíťování“ může mít vliv na vstup zahraničních investorů (funkce obecně hospodářská). V důsledku funkce obecného ekonomického rozvoje souvisí problematika oboru i se zaměstnaností, s životní úrovní obyvatelstva a celkově s obecnou kvalitou života obyvatel České republiky (funkce sociální).

Je mi jasné, že koncepce oboru vodovodů a kanalizací musí vycházet z vize vodohospodářského sektoru České republiky, jejímiž základními pilíři, jsou:

- zabezpečení bezproblémového zásobování obyvatel kvalitní pitnou vodou a efektivní likvidace odpadních vod bez negativních dopadů na životní prostředí,
- zkvalitnění péče o vodní zdroje a související vodohospodářskou infrastrukturu včetně naplnění právních předpisů Evropských společenství,
- prevence negativních dopadů extrémních hydrologických situací – povodní a sucha,
- zkvalitnění činností odborných vodohospodářských institucí,
- spolupráce ostatních resortů.

Z této celé škály se zaměřím se na oblast vodovodů a kanalizací a její základní funkci - výrobu a dodávku pitné vody, její následné odkanalizování, vyčištění a návrat zpět do přírody.

Základními předpoklady naplnění funkce oboru v budoucnosti jsou:

1. Zdroje vody

Obecně platí, že během příštího období musí dojít zdokonalení institutů a nástrojů k zabezpečení efektivního a trvalého využívání vodních zdrojů k uspokojování potřeb uživatelů vody, se současnou ochranou a omezením nepříznivých dopadů na stav vodních ekosystémů.

Zabezpečení dostatečných a udržitelných vodních zdrojů pro vodárenství v případě nepříznivých vlivů klimatu, stanovení adaptační strategie a její následná realizace je zásadním úkolem koncepce oboru.

Plán hlavních povodí České republiky (pro 3 hlavní povodí Labe, Odry a Moravy vč. dalších povodí přítoků Dunaje), je podle vodního zákona strategickým dokumentem státní politiky v oblasti vod a je závazným podkladem pro zpracování plánů oblastí povodí. Plány povodí a jejich realizace mají a budou mít zásadní vliv na zdroje vody pro obor vodovodů a kanalizací. Musí mnohem účelněji a efektivněji než dosud plnit cíle veřejných zájmů potřeb a užívání vod. Do budoucna by plány povodí měly daleko více preferovat veřejný zájem na zásobování obyvatelstva vodou. Stanovení omezení pro nakládání s vodami a limity pro využití území v konkrétních povodích musí respektovat právě tento zájem.

V nejbližších letech je nezbytné podpořit vytyčené lokality vhodné k akumulaci vod pro vodárenskou výstavbu a vybudovat nové nádrže, které by kromě protipovodňových opatření, měly především plnit funkci zásobáren vody pro období sucha v případě nedostatečnosti vodních zdrojů. Měly by z nich být v případě potřeby dotovány jímáním podzemní zdroje. Budování nových nádrží vidím jako velmi zásadní opatření proti nedostatku vody v České republice.

2. Životní prostředí

V budoucnu musí být jasně definována důležitost ochrany životního prostředí při respektování veřejného zájmu na zásobování obyvatel vodou. Málokterý obor hospodářství dbá o životní prostředí jako obor vodovodů a kanalizací. V tom bude i pokračovat. Musí však skončit ekologický terorismus a nelogické požadavky na drastická omezování čerpání podzemních zdrojů vody.

3. Zajištění kvalitní vodárenské infrastruktury

Zásadním předpokladem zachování kvalitní infrastruktury je její údržba a především obnova. V úvodu jsem zmínil optimální dobu pro vizi 40 let. Právě za toto období by měla být obnovena i vodárenská infrastruktura. Vycházím přitom z průměrné délky životnosti vodárenského majetku. Dnes připadá na jednoho občana země majetek v hodnotě 100 000 Kč, to znamená, že je třeba dát ročně na obnovu zhruba tolik, kolik dnes utrací občan za vodné a stočné. Je jisté, že cena pitné vody a stočného poroste úměrně s nárůstem ceny energií, materiálů, stavebních prací, poplatků a daní. Tam, kde jsou vodní a kanalizační sítě ve špatném stavu, musí být nárůsty ceny po několika letech podstatně vyšší.

Rozvoj – chápu-li rozvojem další budování sítí, pak musím poznamenat, že nedejde k zásadnímu zmnožení majetku, bude realizováno spíše jeho zkvalitnění, budou zaváděny nové technologie, dojde k větší recyklaci vody, výstavbě podružných sítí pro dodávky nezávadné nikoliv však pitné vody. Rozvoj budou zajišťovat především developeři a nový průmysl. Vlastníci a provozovatelé budou nebo budou mít, až na výjimky, v nejbližších letech na rozvoj prostředky.

4. Přípravenost administrativy, legislativy, norem – prostředí pro plnění funkce oboru vodovodů a kanalizací

Jasně, jednoduché a jednotné, a regionálně stejně aplikovatelné právní, technické, hygienické a daňové normy a postupy jsou základním předpokladem dobrého fungování oboru. Ke zlepšení prostředí v oboru výrazně přispěje sloučení kompetencí pro oblast vody, vodního hospodářství a vodovodů a kanalizací pod jediné ministerstvo.

5. Způsobilost vlastníků a provozovatelů vyrábět, dodávat pitnou vodu a následně ji čistit

Způsobilost je vázána na dostatek zdrojů, kvalitní a provozuschopnou infrastrukturou a odbornou schopností vlastníků a provozovatelů.

V oboru vodovodů a kanalizací bylo odstátnění vlastnictví uskutečněno zhruba před 15 lety. V současné době vlastní vodovody a kanalizace několik tisíc vlastníků. Přitom téměř 90 % dodávek pitné vody a prakticky stejné množství odkanalizování zajišťuje 35 provozovatelů. Značný počet vlastníků a provozovatelů velmi malých vodovodů a kanalizací pro veřejnou potřebu skýtá řadu rizik z hlediska jakosti dodávané vody a účinnosti čištění odpadních vod. Nejhorší kvalita vyráběné vody a nejhorší kvalita vodárenského majetku je právě u těchto malých vlastníků a provozovatelů.

6. Plány rozvoje vodovodů a kanalizací území krajů České republiky

(PRVKÚK), tak jak byly schváleny zastupitelstvy krajů v období září 2004 až květen 2005, měly být základním prvkem plánování v oboru vodovodů a kanalizací.

Měly obsahovat koncepci řešení zásobování pitnou vodou, včetně vymezení zdrojů povrchových a podzemních vod, a koncepci odkanalizování a čištění odpadních vod v daném územním celku. Navržené koncepce zpracované 11 projektovými organizacemi jsou bohužel v řadě případů nevhodné a spíše vyjadřují přání zpracovatelů a měst a obcí než reálnou potřebu. Obsahují dnes pouze částečně využitelné identifikační, demografické a bilanční údaje, technická a ekonomická řešení pro 17 166 obcí a místních částí obcí České republiky. Nevytváří tak zcela věrohodný informační systém v oboru vodovodů a kanalizací všech stupňů jako nástroj pro evidenci základních demografických, bilančních, technických a ekonomických dat tohoto oboru.

Právě vytvoření reálného informačního systému pokládám do budoucna za velmi důležité.

Plán rozvoje a jeho realizace bude v příštích letech úkolem vlastníků a provozovatelů.

Stát může prosazovat rozvoj pouze tam, kam budou směřovat státní dotace.

Ty budou v příštích letech omezené a budou vyhrazeny pro mimořádné klimatické situace.

Je třeba vyzvednout fakt, že odvětví má být podle komunitárního práva od roku 2013 samofinancovatelné. Jinak řečeno, co nestihneme do té doby zaplatit z EU, zaplatíme z vlastních kapes.

Do budoucna je třeba nalézt realizovatelná, tj. funkčně a ekonomicky optimální řešení obnovy a rozvoje vodárenského majetku (v převážné většině za prostředky vlastníků a provozovatelů plynoucích z vodného a stočného, nikoliv z dotací).

7. Role evropských a státních dotací

V posledních letech byly role evropských dotací démonizována.

Špatně a neodborně sjednané podmínky přijatelnosti odpovídaly předchozímu přístupu několika vlád k této problematice. Navíc realizace dotační politiky prokázala malou schopnost příslušných státních orgánů dotace dostat k žadatelům. Došlo k situaci, kdy z dotační mánie měli příjmy mnohdy neodborní konzultanti a lobbisté.

Přitom je nutné si uvědomit, že evropské dotace do českého vodárenství měly pomoci při plnění směrnice 91 o čištění městských odpadních vod. Nic víc. Předpokládaná výše dotací

30 – 35 mld. korun je ovšem z hlediska dlouhodobých investičních potřeb málo významná, představuje pouze 18 měsíční potřebu zdrojů na obnovu českého vodárenského majetku. Ročně je v ČR potřeba na obnovu zhruba 25 miliard Kč.

Státní dotace do budoucna budou směřovány na řešení mimořádných klimatických událostí. Hlavním zdrojem prostředků na obnovu bude v budoucnu cena vodného a stočného, předpokládám, že s participací obecních rozpočtů. Z vodárenského trhu zmizí dotační konzultanti a lobbisté, dotační politika přestane být populistickým nástrojem politiků a jejich odpůrců.

8. Solidarita

Chci, zmínit ještě jeden důležitý aspekt v oblasti vodovodů a kanalizací.

Tím je solidarita a solidární cena. Dosud k ní na většině naší země dochází. Znamená pomoc většího spotřebitele menšímu, pomoc města venkovu.

Náklady na provoz a obnovu jsou u venkovských spotřebitelů podstatně vyšší, přitom příjmy několika násobně nižší. Dojde-li k porušení solidarity, o čemž svědčí snahy několika českých velkých měst osamostatnit se a odejít ze svazků obcí, dojde k podstatnému nárůstu ceny vody na venkově a v menších sídlech.

Předpokládám, že během 10 – 15 let dojde k přeskupení (vytvoření nových) velkých vlastnických a provozních, případně i smíšených společností, které budou schopné zajišťovat efektivní dodávky služeb. Tím bude podpořena i další solidarita. Malé společnosti nemají šanci vyrovnat se požadavky na kvalitu vody a jejího čištění a na financování obnovy. Jejich činnost je neefektivní a ne vždy odborná. V příštích letech řada malých provozovatelů i vlastníků zmizí. K jejich saturaci do velkých společností přispějí nejen ekonomické, ale i přísné požadavky z oblasti životního prostředí.

9. Role státu

Role státu v oboru, stejně tak jako v jeho plánování, v posledních letech výrazně poklesla. Souvisí to s privatizací oboru a se snížením dotačních zdrojů. V budoucnu bude muset stát více spolupracovat se soukromými i obecními vlastníky a provozovateli. Bez dotací nebude moci ovlivňovat rozvoj vodárenského majetku. Větší důraz musí klást stát na normy a kontrolní mechanismy při obnově vodárenského majetku a s tím velmi úzce související cenotvorbou, na definici zdrojů vody a jejich limitů, na stanovení hygienických a environmentálních norem, stanovení poplatků a penalizací. Posílen by měl být dohled nad usměrňovanými cenami. Většina regulačních procesů se odehraje na vodárenském trhu mezi vlastníky a provozovateli vodárenské infrastruktury, stát by neměl tyto funkce suplovat zřizováním institutu pro uplatnění regulace nebo dalších specializovaných kontrolních institucí, jejichž činností by došlo pouze k nárůstu ceny vody.

10. Závěr

Vážení kolegové, Česká republika patří z hlediska zásobování obyvatelstva pitnou vodou k lépe vybaveným zemím. I z hlediska jakosti dodávané pitné vody je situace srovnatelná s úrovní nejvyspělejších států Evropské unie. Obdobně jsme na tom v čištění odpadních vod, kde je míra napojení na čistírny odpadních jen o 10 % nižší.

Přednesl jsem několik předpokladů, které pokládám za důležité při zpracování dlouhodobé koncepce oboru vodovodů a kanalizací v naší zemi. Schválení koncepce a její realizace by měla zaručit, aby naše země i nadále byla zemí bez problémů v zásobování pitnou vodou.

Věřím, že nám i našim potomkům umožní efektivní a odborná funkce našeho oboru bezproblémové dodávky kvalitní pitné vody, její odkanalizování, vyčištění a vrácení zpět do přírody.